

У старому домі

(напівкурйозна історія наприкінці життя)

«Дні мої линуть швидше, ніж човник,
і безрадісно пропадають».

(Книга Іова, 7.6)

З-під густих віт величезних горіхових дерев, що майже не пропускали сонячного проміння, виднівся потьмянілий від часу та негоди край бляшаного даху з різьбленим дерев'яним карнизом. Тут, у затінку розлогих дерев та високих незайманих кущів бузку, ховався старий занедбаний будинок. Один з багатьох будинків невеличкого глухого містечка, устрій життя якого швидше нагадував сільський, а місцеві мешканці майже всі пізнавали одне одного на вулицях.

Ще не так давно в домі жили троє. Сам господар, старий Лука, та його квартиранти: подружжя – Степан та Любаша. Проте чоловік Любашин, конюх Степан, таки жахливо пив, і однієї весни, під час великої повені, втонув разом з возом і конем. Діватись Любаші поки було нікуди, і вона лишилася в домі Луки. Прожитий зі Степаном рік нічим хорошим їй не запам'ятався. А тому Любаша була вільна від почуття горя, і мучилася в якійсь томливій невизначеності. Старий Лука давно помітив, що його квартирантка досить принадна собою, і було видно, що якась особлива цікавість проймала старого до цієї ще зовсім молодій жінки.

Слід згадати, що свого часу, коли Лука сам був молодий, немало жінок кохали його, інколи щиро й чисто. Він також захоплювався з легкістю і йшов на взаємини не задумуючись, а також не обтяжуючи себе однією і тією ж. У любовних стосунках він, можливо, мимоволі, завдавав образи, проте майже при кожній розлуці Лука залишався без каменя в грудях, пригадуючи кожну з легким смутком. Тоді ж, вражений жіночою красою, коли мучився гадкою про те, як показати прекрасне видіння іншим, він спробував малювати. При цьому виявилось, що головним чином його вабила ніжність ліній та солодка принадність непокритого жіночого тіла. Хтось необачливо схвалив його малюнки, і недавній любитель веселих пригод, усамітнівшись, знайшов нову, благородну справу зі змістом, захоплення, що стояло морально вище за все його минуле життя, і ніби

надавало можливість замолювати гріхи юності. Йшли роки. Непомітно Лука старів, а картини його й досі займали ті ж образи, виконувались тим же манером і на тому ж рівні. В його заняттях і відлюдкуватому бутті провінційне оточення почало вбачати деяку нездорову дивність, а звикши, стало вважати, що то одне із старечих дивацтв. Усамітнівшись, Лука майже весь вільний час проводив з полотном. У домі його оселилась безтурботна нудьга. Лука не помічав, що відбувалось навколо нього. Не помітив він і того, як одного дня тихо відійшла в небуття дружина, так і не пізнавши щастя материнства, як залишився він сам без друзів, знайомих. Його ж останнє полотно вже багато років лишалось чистою білою плямою. А переглядаючи свої старі роботи, Лука бачив і розумів, що все – не те, що хотів зобразити він в своїй головній картині, що слід зовсім по-іншому, зовсім інакше. Але як? Час збігав, як пісок крізь розчепірені у відчаї пальці, а Лука відчував, що нічого нового не бентежить його уяви, не будить його душі.

І от тепер, коли, здавалося, вже все було позаду, поява в його домі Любаші щось раптом розбуркала в його стомленій свідомості, щось здригнулось і просвітліло в його схололій душі, мовби з очей спала тяжка запона, що довгий час ховала від його погляду довколишній світ. Тоді він збагнув, що всі ці роки йому бракувало справжньої доброї натури, саме такої, як Любаша. Але що було робити, коли поряд з цією молодою красунею був її чоловік. Тепер же, коли Степана не стало, і вони залишилися удвох, Лука міг, не криючись стежити за своєю квартиранткою. Відчуваючи до Любаші якесь нестримне почуття, він щоразу шукав випадку щоб бути близько до неї. Старий раптом відчув, як в ньому з новою дужою силою пробуджувався художник: молодий, гарячий, загарливий.

Одного разу, увечері, сидячи, як завжди, за чаєм, Лука довго не зводив очей з квартирантки і раптом промовив:

- Знаєш, Любаша, а ти красива... З тебе мадонну написати б... Я б спробував.

Любаша – здорова, рум'янощока дівка, яких часто порівнюють із сумішшю крові та молока, звучно сьорбнувши чаю, перевела погляд на старого, і раптом лукаво усміхнулася.

Чесно кажучи, Лука не чекав такої усмішки, і від несподіванки у нього забилося серце, спалахнули очі і перехопило дух. Він довго не міг вимовити й слова.

Не беруся стверджувати, чому саме так усе сталося того вечора. Можливо, через те, що Любаша була наслухана про незвичайне за силою захоплення старого, і їй не раз хотілося дізнатися, що той ховав у старій скрині, а може, ще більше – побачити Луку в самій його стихії, недосяжній для простого смертного, а можливо, була й зовсім інша причина, але відбулося все саме так.

- Сьогодні пізно, - сказала вона замріяно, - а от завтра зранку хіба що... Все одно неділя...

- Звичайно, звичайно! Завтра зранку! Завтра зранку! Звичайно! - заклопотано повторював Лука, намагаючись закінчить на тому розмову, аби не порушити Любашиного рішення.

Трохи згодом, ідучи спати, Лука мов у забутті промовляв:

- Завтра зранку... Звичайно... Завтра зранку...

Наступного дня він піднявся раніше, ніж завжди, поліз у стару скриню і, струшуючи порох, дістав звідти пензлі, фарбу та шмат полотна. Все було готово.

Любаша ще не прокинулася. Вона спала за дверима в сусідній кімнаті.

Гаючи час, Лука навшпиньки наблизився до стіни, і біля самого кутка, де починалась пічна труба, присівши на коліна, обережно витяг півцеглини. Через отвір, що відкрився в стіні, було видно все, що відбувалося в сусідній кімнаті. У вікно привітно зазірало вранішнє сонце. Любаша, вільно розкинувшись, лежала на квітчастій перині. Простирadlo сповзло на один бік, і з-під напівпрозорої капронової білизни виднілися великі білосніжні груди. Вони повільно піднімалися й опускалися, голова схилилась набік, і від підборіддя нижче до шиї помітно було кілька складок. В усьому тілі відчувалися колосальне здоров'я і неабияка принадливість. У старого Луки знову завмерло дихання. Таке часто траплялося з ним, бо ж користувався він цим «віконцем» уже не вперше й особливо захоплюючі видовища спостерігав вечорами, коли Любаша вкладалася спати. Втім, останні дні, а може, місяці Лука бачив, як у тьмяно-голубому світлі здригалося простирadlo, і чув тихе схлипування. Однак, уранці Любаша, ніби

нічого їй не сталося, виглядала веселою і, як завжди, йшла на свій телеграф.

Старий знову обережно вклав цеглу і сів на стілець. Все ще бачачи бентежні картини, Лука терпляче чекав, коли вона прокинеться. Опам'ятався він вже тоді, коли двері відчинились і до кімнати увійшла Любаша. На ній було ясно-блакитне з білими ромашками плаття. Верхні гудзики не були застебнуті, від неї, свіжої і легкої, чимось приємно пахло. Пустотливо усміхнувшись, вона запитала:

- Ну, що, художнику? Почнемо?

Старий злетів з місця, наче ошпарений, і, бігаючи навколо Любаші, поквапився вмотити її на кушетку.

- Любушка, то буде незвичайна картина. Я продумав сюжет – старий занедбаний став, білі лілеї, густі віти верболозу, човен, у човні нага... То ти значить.

Вимовивши останні слова, Лука зніяковіло опустив очі, раптово вмовк і насторожився.

- Н-да, нічого сюжетець. А нага, то що значить? Гола, чи як? - Знову з якимось прихованим лукавством поцікавилася Любаша.

Старий знітився і поспішив розтлумачити.

- Любушка, в усіх старих майстрів, відомих художників, майже всі жінки зображені без одягу, і те вважалось класичним стилем.

У тремтячому голосі Луки чулась обережність і побоювання перед тим, що Любаша відмовить їй образиться на нього. Але Любаша не образилась і не відмовила.

- Ну що ж, - сказала вона, - без одяжі, так без одяжі.

Фраза була кинута спокійно і з доброзичливою усмішкою. А в старого затремтіло все тіло, в голову вдарив п'янкий хміль, і вона закрутилася. Згоди було досягнуто занадто легко, а тому вона й досі лишалась нереальною. Лука схопив пензля, підскочив до Любаші, потім назад до полотна і знову до Любаші. Старий розгубився, і не знав за що братися.

- Ну, чого ти? Малюй, - мовила Любаша, і повільно, гудзик за гудзиком, почала розстібати плаття, дивлячись старому в самі очі, при цьому дикувато усміхаючись.

- Ну, що ж ти, малюй, малюй, а то я змерзну так.

Старий нарешті трохи повернувся до дійсності і поквапився взятися за роботу.

Пензлі не слухались, рука тремтіла й залишала невірні штрихи. А коли робота тільки-но пішла на лад, Любаша заявила, що змерзла, одяглася і зникла за дверима своєї кімнати.

Так повторювалось кілька днів. Любаша позувала, глузуючи зі старого, а той бігав перед нею, вказував, поправляв, кожного разу намагаючись хоч трохи торкатися її м'якого тіла. Любаша не перечила особливо, але й тримала старого на певній відстані, а коли той, захоплюючись, перетинав дозволений рубіж, вона рішуче усувала його, при цьому приказуючи:

- Ну-ну, художнику, не забувайся. Руки в тебе у фарбі, замажеш мене всю.

Лука постійно тремтів і напружено ковтав слину. Сеанси живопису тривали вже чимало днів, і Любаші згодом стало набридати. Старий же був натхненним і всіляко затягував роботу. Здавалося, юнацький запал любові і жага оволодіти предметом тієї любові не давали Луці спокою. Такого з ним не траплялось вже років двадцять, а то й тридцять. На цей раз нагода випала просто небувалою. Та була одна обставина, яка перекреслювала буквально все. Палкі молоді почуття, що виникли в його серці, не спроможні були омолодити його старече тіло, і це гнітило і приводило до відчаю. Певно, Любаша теж розуміла все і, можливо, через те, дозволяла собі безкарно глузувати зі старого. Робота наближалася до свого завершення.

А ще згодом Лука нарешті дозволив Любаші дивитися, що з того вийшло. Любаша підійшла до полотна і, зіпершись на плече старого, голосно розсміялася. Картина була строката, написана в найрозмаїтіших тонах, втім, як і всі живописні твори Луки. Синя-пресиня вода, білі-пребілі лілеї. З правого боку над ставом звисла величезна ядучо-зелена верба. І нарешті, під нею – хворобливо-рожева мадонна. Схожості з Любашею в ній було досить-таки мало. І якщо хто й знаходив у ній Любашині риси, то хіба що сам автор.

Портрет був завершений, а головне, на цьому закінчилися для Луки ті щасливі

миті, які він переживав у процесі роботи. Тепер щохвилини йому передчувалась розлука, розлука назавжди. Хто він був для неї? Що могло прив'язати її до цього дому? Вона могла піти звідси, коли заманеться, будь-якого дня. Тим часом, якась одержима нездійсненна жага продовжувала притягувати його до Любаші, манила, як негадано воскресла юність. До нього в його старі роки, здавалось, прийшло кохання, справжнє, велике, яке не зважало на перешкоди. Змінившись характером, думками, Лука навіть поводить себе не за віком – ніяковів у її присутності, наче хлопчик, і не до діла усміхався, на самоті ж страждав і мучився. Та що було робити? Як бути? Любаша ж якось різко замкнулась, останні дні майже не розмовляла з Лукою, а вечорами за стіною знову чулося схлипування. Тепер у Луки лишилася тільки одна втіха – «віконце» в стіні. І треба сказати чесно, старий використовував його безперервно й безжалісно, проводячи біля чарівного віконця щовечора. Спостерігаючи жіноче тіло, що спочивало в тихому покої, Лука відчував щось на зразок слабкої інерції якогось забутого почуття, якому хотілось віддатися, та на шляху раптом з'являлось щось невблаганне, фатальне, і відважні наміри гасли, розвіювались, як розвіюється легкий вразливий сон від навіть незначного земного звуку.

А одного разу його таємниця була порушена, а Лука безжалісно покараний.

Коли одного вечора старий звично виймав цеглину, і тільки-но встиг прикласти око до отвору, як звідти зовсім несподівано вихопився потік повітря і курява та сажа засипали йому око. А за стіною почувся той самий дикуватий сміх. Любаша ще вчора помітила Луку, але не подала вигляду. Сьогодні ж вона завчасно стояла біля стіни, і як тільки-но той витяг цеглину і приготувався стежити, вона щосили дмухнула в отвір. Все вийшло весело й кумедно, та око старого забруднилось і запалилося.

І знову настали нудні безутішні будні.

Вдень, коли Любаші не було вдома, Лука майже до пізнього вечора сидів у садку, де під розлогим кущем бузку стояли змайстровані ще його батьком дубовий стіл і лава. Велетенські горіхові дерева прикривали його тінню, було свіжо і прохолодно, цвірінчали горобці, але на душі у старого було неспокоїно. Цілий день він чекав вечора, щоб знову побачити її. Навколо проростав і набирав сили бур'ян. Губили достиглі плоди віти дерев,

а біля дощаної стіни згорбленого сарайчика ржавіли незаймані лопати, граблі, коса.

Скоро, в один із днів, з дерев злетіло перше листя. В небі з'явилося більше білих хмар, і сонце все частіше ховалося за ними. Потім на землю упали перші краплі дощу, і Луці довелося перебратися в дім. Дерев'яний столик в саду спорожнів, об його зморшкувату поверхню з дня на день розбивалися струмені дощу, з усіх боків прилипле до нього опале листя.

Настала осінь. Разом з нею прийшли холоди й дощі. Старий помітно спохмурнів. Він ніяк не міг знайти привід для того, щоб бути ближче до неї. Ночами він довго лежав у своїй постелі, дивлячись у темну стелю. Було холодної самотньо, боліли старі кістки, а за стіною спала тепла жінка.

В одну з таких ночей стало нестерпно, і Лука не витримав. Він тихо піднявся і навшпиньки підкрався до її дверей. Обережно прочинивши їх, він зайшов до кімнати.

Було темно, і тільки дуже тьмяне місячне світло, що пливло з вікна, освітлювало його кістляву згорблену постать. В блідій білизні він був схожий на привида. Затамувавши подих, старий наблизився до ліжка, на якому спала Любаша. Якийсь час він стояв остовпілий і тільки дивився. Потім, помалу наблизившись і відчуваючи, що мерзне в босі ноги, поліз до неї під ковдру, щось бурмочучи та приказуючи.

Холодний дотик розбудив Любашу. Вона підвелась на лікті, і спросоння, не тямлячи, злякано озирнулась. Впізнавши Луку, вона роздратовано крикнула:

- Ах ти, стара жабо! Ти що це собі надумав? Старий тулився до її теплового тіла і приказував:

- Любушка, дозволь мені біля тебе... Я там один... Холодно. Я тобі нічого не вдію.

Він хотів було ще щось сказати, але сильна рука Любаші чіпко схопивши його за комір, стягла з постелі і грубо виштовхнула за двері.

Він був знехтуваний і принижений. Луці стало боляче від усвідомлення своєї старості і немочі. Він раптом пригадав молодість і пожалкував, що вона пішла назавжди, а на долю його тепер залишилось одне – чекати смерті. Він сів на своє ліжко і завороженими очима втупився невідомо куди.

Здається, він зітхнув кілька разів, якимось тяжко і протяжно, а потім так само протяжно й тяжко зітхнули двері Любашиної кімнати. Вона стояла в світлій, освітленій місячним сяйвом сорочці, з розпущеними косами, в очах блищали сльози. Лука здивовано підняв голову, і відкритий рот його затрясся. Присівши поряд на ліжко, Любаша поклала старому на голову руку. Обличчя її було як ніколи серйозне, замріяне і до болю прекрасне.

- Не гнівайся на мене, художнику. Не гнівайся, - мовила вона, погладжуючи старому голову. Лука дивився в Любашині очі, повні сліз, і його тремтячі губи вимовили щось незрозуміле.

- Що я можу? - усміхнулася вона крізь сльози. - Якби ти знав, художнику, як мені тепер гидко на душі. Тобі як тобі, ти старий, художнику, своє віджив, тобі помирати скоро. Але ж я молода, розумієш?

Старий дивився крізь вологу запону, що затягла його вицвілі очі, і білі коси, і біле обличчя її пливло в якомусь неземному казковому світлі, ніби все те відбувалося не в кімнаті, не в цьому житті. І губи його знову ворухнулись:

- Я тут один. Холодно...

Любаша ж, дивлячись кудись у темну шибу, за якою світилась осіння ніч, гублячи в хатні сутінки великі, прозорі, як і очі, сльози, продовжувала вже невідомо до кого і ніби марячи:

- Обридло все. Ох, як обридло. За що мука? За що такий біль? Куди подітись? Як же хочеться, щоб зник цей дім, і ти, мій художнику, і містечко це бридке, закисле, щоб провалилось. Я ж не жила. Розумієш, художнику, не жила. Мені всього двадцять, а я не жила, а в мене... в мене, може, душа, а ти зі своїм безглуздям. Ти скоро помреш, ти своє віджив, а як мені? Чому таке безжалісне життя це? Можеш ти мені сказати, художнику? Не можеш... Ніхто не може...

На постіль падали жіночі сльози, розпливаючись кількома сірими плямами.

- Мені тут холодно... - чулося крізь жіночий плач.

Дивна, справді дивна розмова відбувалася тепер глухої осінньої ночі, розмова, в якій кожен так намагався сказати щось головне, найважливіше, і в якій, здавалось, ні він,

ні вона не чули одне одного, і лише старий будинок, наповнений неземним сизим світлом, затаївшись, слухав їхню взаємно глуху розмову в тихому покої своїх кімнат, двох таких не схожих і в той же час таких спільних у своїй самотності і відчаї бідолах, що перебували тепер кожен на своєму острові, де навколо на тисячі миль розкинулась безлюдна непотривожена гладінь. Ще довго цієї ночі не спали вони в своїх ліжках. І якщо Любашин сон тривожили невизначені туманні й нерозбірливі надії на майбутнє, то старий Лука не спав без сподівань, без надії, без майбутнього, а з чітким і ясним розумінням того, що майбутнє його скінчилось, підійшло до тієї межі, за якою ніщо, пуста, ніч.

Так і пролежав він з відкритими очима, аж поки не побачив за вікном вранішнє світло.

Наближалася зима. Вранці на деревах з'являвся іній, коти грілися біля теплих печей і не хотіли виходити на вулицю.

В домі Луки все було, як і раніше. Тільки тепер вечорами Любаша кудись ішла і поверталась далеко за північ.

А одного разу вона не прийшла в його дім, і не повернулась більше ніколи. В містечку гомоніли, що вона поїхала десь на північ із військовим, що приїздив у справах до військкомату. Старий Лука з тих пір ще більше змарнів і згорбився. Вечорами він довго сидів перед її портретом. По щоці його повільно скочувалася сльоза. Кожного разу вона змінювала напрям, підкоряючись кривизні жолобків зморщок і ледве поблискувала під тьмяним світлом брудної лампи.

Чи то сльозилося запалене око, чи то старий плакав...